

פורום "חוקרים זוכרים"

חוקרים בני הדור השני והשלישי ומורשת השואה

השכבה הדורית הקרויה בני "הדור השני" ו"הדור השלישי" לניצולי שואה הצמיחה מתוכה רשימה ארוכה של חוקרים בתחומים מגוונים של המדעים. את החוקרים האלה ניתן לחלק לשתי קבוצות מרכזיות. אלה שבחרו להקדיש את חייהם המקצועיים למחקר שיש לו נגיעה ישירה לטראומה של השואה, לעבר המשפחתי ואו להיסטוריה הקהילתית והלאומית, ואלה שלכאורה לתחום העיסוק המקצועי שלהם אין נגיעה ישירה לשואה. יש אלה שניתן לומר עליהם שכל עיסוקם מונע מן הטראומה שחוו הוריהם וסביהם, והם תרגמו את הטראומה הזאת לכוח מניע לקידום מחקר-מקצועי ולכוח טיפולי. אחרים אינם רואים בבחירתם המקצועית קשר כלשהו לעברם האישי.

כחוקרים, אמונים אנשים אלה על דרכי חשיבה וניתוח מיוחדים, ושימוש בכלי הביטוי הייחודיים לאנשי מחקר. כאמור, יש מביניהם העוסקים ישירות בתחום השואה בעוד שאחרים עוסקים במחקר בתחומים שאינם קשורים ישירות לשואה, אך במבט קרוב יותר, יש ביניהם כאלה שהשואה מלווה את פעילותם המחקרית כל העת כמעין מנגינת לוואי חרישית. פורום "חוקרים זוכרים" בוחן את השכבה הדורית של בני "הדור השני" ו"הדור השלישי" כחוקרים, ומבקש לבחון את מהות הקשר בין היותם חוקרים לבין היחס שלהם לנושא השואה ולזיכרון השואה. הרציונל מאחורי הפרויקט הנו כפול: בהיבט התיאורטי - הדגש האנטי-פוזיטיביסטי על הקשר בין בית הגידול של החוקר, בזמן ובמקום מסוימים, לבין זיכרון השואה כפי שבא לידי ביטוי אצלו; בהיבט התוכני – להראות את ריבוי הגישות לזיכרון השואה בקרב חוקרים שגדלו בפרק זמן מסוים, ובכל זאת לחפש אצל גישות אלו מכנים משותפים. חשוב לציין שאין אנו יוצאים מתוך הנחה מוקדמת שכל החוקרים המשתתפים בפרויקט חולקים את אותן החוויות ההיסטוריות, ובוודאי לא את אותן הפרשנויות והמשקל שהם נותנים לחוויות אלו.

בין השאלות הנשאלות: כיצד מתמודדים חוקרים בני ה"דור השני" ו"הדור השלישי" מכל אחת מהקבוצות שמנינו לעיל, עם זכר השואה? האם היותם בני ה"דור השני" ו"הדור השלישי" השפיע על בחירותיהם המקצועיות, ואם כן, כיצד בא הדבר לידי ביטוי? באיזה אופן משפיעה עובדת היותם חוקרים, אמונים על

שיטות מחקר ספציפיות, על דרך התמודדותם עם השואה? שאלות אלו ואחרות יעמדו במוקד הדיונים שיתקיימו בתוך קבוצת הדיון המהוות השלב הראשון בפרויקט זה. במסגרת הדיונים מעלים המתדיינים באופן רפלקסיבי מחשבות על שאלות הקשורות בהיותם בו בזמן חוקרים, ובני הדור השני. בסיום הפרויקט תקיים קבוצת הדיון כנס באוניברסיטת בר אילן ובו תציג את מסקנותיה.

הפרויקט מחולק לשתי חטיבות. בחטיבה הגדולה שלחה פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ מעל 300 שאלונים לחוקרים בני הדור השני והשלישי בארץ ובחו"ל. בחטיבה המצומצמת הוקמה קבוצת מיקוד הנפגשת פעם בחודש בכדי ללבן את הסוגיות המרכזיות העולות מתוך השאלונים.

מי אנחנו?

חברי הפורום (קבוצת המיקוד):

פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ, המכון לחקר השואה (המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי, אוניברסיטת בר-אילן)

פרופ' זהבית גרוס, קתדרת אונסקו ומרכז סאל ואן גלדר לחקר הוראת השואה (ביה"ס חינוך, אוניברסיטת בר-אילן)

פרופ' חיים טייטלבוים, המועצה להשכלה גבוהה (המחלקה לפיזיקה, אוניברסיטת בר-אילן)

פרופ' אילן צרפתי, המחלקה למיקרוביולוגיה ואימונולוגיה קלינית (הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב)

ד"ר דן קרטל, מנהל המרפאה לנוירוגסטרואנטרולוגיה ורצפת האגן, (מכון גסטרו, המרכז הרפואי שיבא והפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב)

פרופ' שמואל רפאל-ויוונטה, מכון סלטי לחקר הלאדינו (המחלקה לספרות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן)

פרופ' דב שוורץ, המכון לחקר הציונות הדתית (המחלקה למחשבת ישראל, אוניברסיטת בר-אילן)

ד"ר ליאת שטייר לבני, (המחלקה לספרות, לשון, ואומנויות, המכללה האקדמית ספיר והאוניברסיטה הפתוחה)

פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ

פרופ' ג'ודי באומל-שוורץ הנה פרופ' במחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי באוניברסיטת בר-אילן, ראש המכון לחקר השואה ע"ש ארנולד וליאונה פינקלר, וממונה על הקתדרה לחקר השואה ע"ש משפחת אברהם ואדינה שפיגל והקתדרה לחקר שואת יהודי אירופה ע"ש הרב פנחס ברנר.

היא נולדה בארה"ב בשנת 1959 לאב ניצול שואה יליד פולין שגדל בגרמניה, ושעבר את המלחמה במחנות אושוויץ ובוכנוואלד, ולאם ילידה ארה"ב שסביה מתו בגטו מוגילב שבטרנסניסטריה. היא עלתה ארצה בשנת 1974. למדה לכל התארים באוניברסיטת בר-אילן (ב"א בהיסטוריה ובמדעי המדינה 1979, מ"א בתולדות ישראל 1981, דוקטורט בהיסטוריה 1986). הייתה חברה בצוות הקורס "בימי שואה ופקודה" באוניברסיטה הפתוחה, לימדה בחוג לתולדות עם ישראל באוניברסיטת חיפה ובתכנית האוניברסיטה במכללת אורנים. בשנת 1980 היא הצטרפה לצוות המכון לחקר יהדות הגולה, ועד שנת 2002 עבדה במכון לחקר השואה שפעלה יחד עם מכון הגולה תחת הנהלה משותפת. היא מלמדת בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות בבר-אילן משנת 1981, ובמחלקה לתולדות ישראל משנת 1998. עמדה בראש המכון לחקר הציונות הדתית א"ש ד"ר זרח ורהפטיג (2009-2011), המרכז לחקר האישה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד הלר (2011-2017), ושימשה כראש בית הספר ללימודי יסוד ביהדות (2013-2018).

חיברה וערכה עשרות ספרים ומאמרים העוסקים בנושאים הקשורים בחיי הדת בשואה ולאחריה, נשים יהודיות ובמגדר בשואה, זיכרון השואה, וזיכרון ציבורי במדינת ישראל. בין תחומי המחקר שלה הם: מגדר, חיי דת, זיכרון, והנצחה.

היא נשואה לפרופ' יהושע שוורץ, ואם לשתי בנות.

פרופ' זהבית גרוס

פרופ' זהבית גרוס הנה ראש מרכז סל ון גלדר לחקר ספרות השואה והוראתה וכן ראש קתדרת אונסקו לחינוך לערכים, סובלנות ושלוש ע"ש ד"ר יוסף בורג בבית הספר לחינוך באוניברסיטת בר אילן. משמשת ראש ההתמחות לניהול ופיתוח מערכות חינוך לא פורמליות בבית הספר לחינוך.

אביה צבי ברנר ז"ל עבר את השואה בטרנסניסטריה. במשך שנים הוא שימש כאיש עדות בבתי ספר שונים. היא למדה לכל התארים באוניברסיטת בר-אילן, עמדה בראש פרויקט מחקר של אונסקו לחקר הוראת שואה בבתי ספר לא יהודים בעולם, שיצא לאור בשנת 2010 כשני special issues שתורגמו לערבית וסינית ב-2011. אחר כך הוזמנה להרחיב את הפרויקט שיצא כספר בהוצאת SPRINGER בשנת 2015 והייתה לו השקה רשמית באונסקו בג'נבה. נבחרה לכתוב עבור אגף למחקר חינוכי של הכוח הרב לאומי להוראת שואה (IHRA) על מחקר השואה החינוכי בישראל. שמשה כראש הוועדה המייעצת לחברה להשבת הרכוש בנושא ההנצחה החינוכית בישראל. הוזמנה בשנת 2016 להשתתף בסימפוזיון מרכזי באו"ם בנושא עתיד הוראת השואה בעולם.

פרופ' גרוס זכתה במענק מחקר יוקרתי של האקדמיה הלאומית למדעים (ISF) לבצע מחקר בנושא הוראת שואה במערכת החינוך במגזר הערבי והיהודי בישראל. בין השנים 2016-2019 שימשה כנשיאת האגודה הישראלית לחקר החינוך המשווה (ICES). משמשת כיו"ר הוועדה המייעצת לוועדת הפרסומים של האיגוד העולמי לחקר החינוך המשווה WCCES. בשנת 2017 זכתה בפרס Distinguished Achievement Scholar Award של האגודה האמריקאית לחקר החינוך (AERA) ובשנת 2017 זכתה בפרס The Good Work Award של האגודה לחקר החינוך המוסרי (AME) על תרומה ייחודית המשלבת בין מחקר ותרומה לשדה. מחקריה מתמקדים בתהליכי סוציאליזציה של מתבגרים, סטראוטיפים, גזענות, אפליה והיחס ל"אחר". חיברה וערכה ספרים ומאמרים רבים העוסקים בנושאים הקשורים לחינוך דתי, חינוך לשלום והוראת שואה בישראל ובעולם.

פרופ' חיים טייטלבאום

פרופ' חיים טייטלבאום הוא פרופסור במחלקה לפיסיקה באוניברסיטת בר-אילן. כיהן בעבר כראש המחלקה לפיסיקה, יו"ר ועדת המשמעת האוניברסיטאית, סגן הרקטור, ורקטור האוניברסיטה בשנים 2010-2014. החל משנת 2016 מכהן כיו"ר מחב"א (מרכז החישובים הבינאוניברסיטאי), כחבר המועצה להשכלה גבוהה, וכחבר מל"ג-יהודה ושומרון.

נולד בישראל בשנת 1959 להורים יוצאי פולין, לאב יליד קטוביץ שעבר את המלחמה ביערות רוסיה, ולאם ילידת כשאנוב, ניצולת מחנות ריכוז ועבודה דוגמת רבנסבריק. גדל והתחנך ברמת-גן, בבי"ס ממ"ד הרא"ה, ובתיכון העירוני הדתי, שם שימש כיו"ר מועצת התלמידים. התגייס לצה"ל בשנת 1978 ושירת בשירות סדיר וקבע בחיל התותחנים במשך כחמש שנים. משנת 1982 שירת במערך המילואים במגוון תפקידי פיקוד בחיל התותחנים - מפקד סוללה, מג"ד (מפקד גדוד), ולבסוף סגן מפקד אגד ארטילרי במשך כשמונה שנים. בדרגת אלוף משנה (מ-2004).

פרופ' טייטלבאום הוא בוגר המכון הגבוה לתורה, תואר ראשון, תואר שני ותואר שלישי במחלקה לפיסיקה, תואר ראשון במחלקה למדעי המחשב ותואר שני במנהל עסקים למנהלים, כולם באוניברסיטת בר-אילן. בשנת 1991 זכה במלגת רוטשילד ויצא להשתלמות פוסט-דוקטורט באוניברסיטת מרילנד ובמכוניס הלאומיים לבריאות (NIH) בארצות הברית. בשנת 1993 הצטרף לסגל המחלקה לפיסיקה, ובשנת 2006 התמנה לפרופסור מן המניין. כיהן כמדען אורח באוניברסיטת מישיגן בארצות הברית. מחקריו עוסקים בפיסיקה סטטיסטית של מערכות מורכבות, כדוגמת ממשקי הרטבה-ריאקציה, קינטיקה של ריאקציות כימיות, תנועת אור ברקמות ביולוגיות למטרות אבחון על ידי הדמיה אופטית, ועוד.

נשוי לד"ר דורית טייטלבאום, מפמ"ר כימיה במשרד החינוך, אב לארבעה.

פרופ' אילן צרפתי

פרופ' אילן צרפתי הינו חבר במחלקה למיקרוביולוגיה ואימונולוגיה קלינית בפקולטה לרפואה, באוניברסיטת תל אביב.

הוא נולד בשנת 1958 לאימא ילדת ישראל ואבא יליד יוון, שעלה לארץ לפני השואה. משפחות צרפתי ומורדו, שנשארו ביוון, הושמדו בשואה. הקשר לשואה נבנה מלימוד ההיסטוריה המשפחתית ומחברים קרובים של המשפחה יוצאי סלוניקי, ששרדו את השואה. חברת המשפחה עברה ניסויים ע"י ד"ר קלאובר בבלוק 10, אושוויץ, וחבר המשפחה נאסר באושוויץ ובירקנאו והיה בין קבוצת האסירים מסלוניקי שהובאה ממחנות ההשמדה לפינוי גטו ורשה. לחברים אלו לא היו ילדים ומשפחתו של פרופ' צרפתי הייתה כמשפחה להם. כעבור שנים חברת המשפחה פיתחה סרטן שחלות. פרופ' צרפתי חקר את הידוע על החומרים שהוזרקו לשורדות ואת השפעתם הבריאותית. בשנים האחרונות עוסק פרופ' צרפתי גם בבניית בסיס נתונים לימודי מחקרי של שורדי יהדות יוון ומשפחותיהם.

שירת בצבא כראש מדור קבע במחלקת תכנון כ"א במטכ"ל. למד באוניברסיטת תל אביב לתואר ראשון, שני ושלישי. השתלם בווינגטון במעבדות החקר הלאומיות של משרד הבריאות האמריקאי ובמרכז לחקר הסרטן בגראנד ראפידס ובאוניברסיטת אן-ארבור במישיגן. מחקריו עוסקים שנים רבות בסרטן השד: איתור סמנים למחלה, פיתוח מטרות לתרופות חדשות ובעיקר בניסיון להבין את מנגנון תנועת תאים ליצירת גרורות.

הוא נשוי לד"ר גליה צרפתי ואב לטל, נורית ואביב.

ד"ר דן קרטור

ד"ר דן קרטור הוא מנהל השירות לנוירוגסטרואנטרולוגיה ורצפת האגן במכון הגסטרואנטרולוגי במרכז רפואי ע"ש חיים שיבא, תל השומר ומרצה בכיר קליני בפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב.

נולד בחיפה בשנת 1970, בן יחיד לאב ניצול אושוויץ ולאם ילידת פולין ברחה עם משפחתה במהלך המלחמה לרוסיה ושהתה בקווקז ובסיביר.

הוא למד בבית הספר הראלי בחיפה, ובהמשך סיים את לימודי הרפואה במסגרת העתודה האקדמית בטכניון, בחיפה. שירת כרופא צבאי במשך כ-19 שנה בחובה ובקבע במגוון תפקידים הכוללים רופא מוטס ביחידת 669, מפקד מרפאה בבסיס חיל אוויר בדרום, מפקד הגף הקליני ביחידה לרפואה אווירית, קצין הרפואה החיילי של חיל המודיעין וראש תחום ויועץ קצין הרפואה הראשי לגסטרואנטרולוגיה. במהלך שירותו התמחה ברפואה פנימית ובגסטרואנטרולוגיה במרכז הרפואי ע"ש חיים שיבא, תל השומר.

משנת 2001 עובד במרכז הרפואי ע"ש חיים שיבא. משנת 2008 עובד כרופא בכיר ומומחה לגסטרואנטרולוגיה ומחלות כבד. משנת 2018 מנהל את השירות לנוירוגסטרואנטרולוגיה ורצפת האגן. מרצה בכיר קליני בפקולטה לרפואה ע"ש סקלר, אוניברסיטת תל אביב ומנהל הקורס לגסטרואנטרולוגיה.

מחקריו עוסקים באספקטים שונים בנוירוגסטרואנטרולוגיה, וכן בשימוש בשיטות הדמיה מתקדמות במערכת העיכול, בעיקר אולטרסאונד.

הוא אב ל-3 ילדים.

פרופ' שמואל רפאל ויוונטה

פרופ' שמואל רפאל ויוונטה הוא פרופ' במחלקה לספרות עם ישראל. עומד בראש "מכון סלטי" לחקר הלאדינו ומוביל את הקמתו ופיתוחו. חבר הוועד המנהל של "הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו"; יועץ ישראלי ל"אקדמיה המלכותית ללשון הספרדית במדריד RAE; מתאם בינלאומי לפרויקט הקמת "האקדמיה הישראלית הלאומית לספרדית-יהודית (לאדינו)". בעברו, ראש המחלקה לספרות עם ישראל וראש החוג המשולב ליהדות (ואמנות יהודית) באוניברסיטת בר אילן. למד באוניב' ת"א ובאוניב' בר-אילן והשתלם בפוסט-דוקטורט במדריד CSIC.

הוא פיתח ערוץ מחקר המקשר בין הלאדינו ובין תחומים הקשורים ליהודים-הספרדים, ערב השואה, במהלכה ולאחריה. הוא העמיד מונוגרפיה מקיפה על אודות ספרות השואה בלאדינו, חיבר מאמרים על אודות גורל דוברי הלאדינו בשואה, על אודות הממשק המתקיים בין החברה הישראלית ובין דוברי הלאדינו בהקשר של נושא השואה, ראיין 62 ניצולי שואה מקרב יהודי יוון ופרסם את עדויותיהם בספר מקיף. מלמד קורסים הקשורים לתחומי הלאדינו בהקשר לנושא השואה. לצד עיסוקיו המחקריים והציבוריים הוא חיבר את המחזה "גולגותא" המגולל את סיפור שואתם של דוברי הלאדינו מסלוניקי, שהועלה בהצלחה מרשימה על במות בישראל ובחו"ל. מחזה אחר מפרי עטו "הספר אשר לאמי \ קרקירה" עסק בסיפורם של יהודי קורפו. בספר שיריו "מדריך למבקר בבירקנאו" הוא נתן ביטוי פואטי לחוויותיו של בן הדור השני לקהילה דוברת לאדינו.

הוא יזם במסגרת "מכון סלטי" פעילות חוץ אקדמית וארגן 5 מסעות ליוון ולפולין בעקבות דוברי הלאדינו בשואה בהם השתתפו כ-200 לומדים, ובשנת הלימודים תשע"ט פתח תכנית ללימודי תעודה המכשירה להתמקצעות בתחום היהודי-הספרדי ובנרטיבים הקשורים לשואה.

בנם של אסתר רפאל לבית ויוונטה ז"ל (ילידת קורפו) וחיים רפאל ז"ל (יליד סלוניקי), שהקדישו חייהם לסיפור סיפורם של יהודי יוון בשואה. נשוי לד"ר רויטל רפאל ויוונטה, ואב לארבעה.

פרופ' דב שוורץ

פרופ' דב שוורץ נולד בחיפה בשנת 1961, בן יחיד להורים ניצולי שואה. אביו שרד את מחנות הכפייה בטרנסניסטריה ואמו הייתה בתקופת השואה באזור צ'רנוביץ. את לימודיו היסודיים עשה בבית הספר יבנה – נצח ישראל. את לימודיו התיכוניים עשה לסירוגין בבית הספר יבנה ובבית הספר הראלי העברי בחיפה. היה חבר בתנועת הנוער 'בני עקיבא'. לאחר מכן פנה ללימודי הסדר בישיבת 'כרם ביבנה'.

במהלך לימודי ההסדר משכה דמותו של הרב דוד כהן (הנזיר) את ליבו, והוא כתב שורה של מאמרים על הגותו. מששמע הרב שאר ישוב כהן על כך, הציע לו להוציא את כתבי הנזיר ב'בית אריאל' שבירושלים. שנה לאחר מכן החל פרופ' שוורץ בלימודיו בבר-אילן. בשנה השנייה ללימודי התואר הראשון הדריך באוניברסיטה הפתוחה ואף נמנה עם מפתחי הקורס של פרופ' יצחק טברסקי המנוח. באמצע שנה זו החל ללמד שלושה קורסים במחלקה לפילוסופיה באוניברסיטת בר-אילן כשמרצה במחלקה לקה במחלה קשה ולא היה מי שיחליפו. כך, בהתרעה של שבוע מראש, התלמיד הפך למורה.

את הדוקטורט, בהדרכת פרופ' אברהם נוריאל ז"ל, סיים שוורץ כשלוש וחצי שנים לאחר שדרך לראשונה בשערי האוניברסיטה. מאז כתב עשרים ספרים ועשרות רבות של מאמרים. הוא בחר להתמקד בתקופות שונות של מחשבת ישראל, החל בימי הביניים וכלה במחשבה יהודית אקטואלית. כיום עוסק שוורץ בחקר ההגות היהודית בביזנטיון בשלהי ימי הביניים ובמחקר פנומנולוגי של ההגות הציונית הדתית לגווניה.

פרופ' שוורץ נשוי לגילה לבית איגל. לזוג ששה ילדים, וכן נכדים.

ד"ר ליאת שטייר-לבני

ד"ר ליאת שטייר-לבני היא מרצה בכירה במחלקה לתרבות במכללה האקדמית ספיר. היא מלמדת ומרכזת קורסים במחלקה לספרות, לשון ואמנויות, באוניברסיטה הפתוחה, ובתכנית ללימודי תרבות לתואר שני, באוניברסיטה הפתוחה.

היא נולדה בישראל בשנת 1973 להורים בני דור שני. סביה מצד אביה ברחו במלחמת העולם השנייה לברה"מ ושקדו בסיביר. סבתה מצד אמה היא ניצולת גטו ורשה ומחנה אושוויץ וסבה מצד אמה הוא ניצול גטו לודז', מחנות עבודה וצעדת מוות. למדה לכל התארים באוניברסיטת תל-אביב במחלקה להיסטוריה של עם ישראל (ב"א בהצטיינות 1997, מ"א בהצטיינות יתרה 1999, דוקטורט בהצטיינות יתרה 2006, פוסט-דוקטורט 2007). במהלך לימודיה קיבלה מלגות רבות ביניהן מלגת קרן פולברייט (קרן חינוך ארה"ב-ישראל) ומלגת דן דוד לחוקרים צעירים. מרכזת קורסים ומלמדת באוניברסיטה הפתוחה משנת 2000. פיתחה את הקורס "ניצולי שואה בקולנוע הישראלי" באוניברסיטה הפתוחה, מרכזת ומלמדת אותו משנת 2004; מרצה במחלקה לתרבות במכללה האקדמית ספיר משנת 2009. מרצה בכירה במכללה האקדמית ספיר משנת 2014.

מחקריה האינטרדיסציפלינריים עוסקים בשינויים בזיכרון השואה בישראל משנות הארבעים ועד להווה. היא כתבה בנושא מעל שלושים מאמרים וחמישה ספרים. מחקריה משלבים לימודי זיכרון, לימודי קולנוע, לימודי תרבות, ולימודי טראומה.

היא בת-זוגו של בעז אלברט, ויחד הם מגדלים את שתי בנותיה ובתו.